

בבא בתרא, דף מג

הערות ובאורים בפשט

'אמאי, נוגעין בעדותן הן... וכי מסלק נפשיה מיניה מי מסתלק, והתניא... – קשה, מהו שהקשה בלשון 'נוגעין בעדותן', והרי הוא בעל-דבר המעיד לעצמו, ולא משום 'נוגע' גרידא? ויש לומר, שכן דרך התלמוד, כבר בשאלה, מרגיש בתירוץ שיכול המתירן לתרץ, דהיינו שמסתלק ממנה ונותנה לחברו, ולכך כולל בקושיתו מה שמקשה אחר כך, שמכל מקום הוא נוגע. (רשב"א. וראה בדומה לזה בחדושי הריטב"א – ב"מ פ.).

'אי נימא אחריות דעלמא, כל שכן דניחא ליה, אלא אחריות דאתיא ליה מחמתיה' – 'אחריות דעלמא' – שמתחייב לשותף השני לשאת באחריות של טריפת השדה, הגם שאינה מחמתיה – מחמת חובותיו, אלא שבאדם אחר וטוען שהקרקע שייכת לו. 'אחריות דאתיא ליה מחמתיה' – מקבל עליו אחריות רק מטריפה של בעלי חובות שלו, שבאופן זה, אם בא מערער וטוען 'שלי היא', הנותן אינו חייב באחריות. ועל כן יכול להעיד לטובת השותף השני, לפי שאין לו הנאה ותועלת בכך שבעלי חובותיו יוכלו לטרפה, כי יישאר חייב לזה, שהרי נתנה לו באחריות. – כמבואר כל זה בדברי הרשב"ם. ולפי זה יש לפרש שבדוקא אמר שמואל 'המוכר שדה לחברו שלא באחריות אין מעיד לו', כי אם קיבל אחריות בעלי חובותיו – מעיד ומעיד. (ומה שכתב רשב"ם (בד"ה שלא באחריות), וכן התוס' (להלן מד. ד"ה אלא) 'וכל שכן באחריות' – הכוונה באחריות מלאה, גם שלא אתי מחמתיה, ששם ודאי הוא נוגע בדבר, בכך שמעמיד הקרקע ביד המקבל).

'שאני ספר תורה דלשמיעה קאי' – ואף על פי שאין זו הנאת הגוף, והרי 'מצוות לאו להנות ניתנו', אעפ"כ נחשב כ'נוגע' בדבר, ואין צריך נגיעת ממונ דוקא. (עפ"י יד רמה; מהר"ם; קובץ שעורים). (א. בקוב"ש הקשה מכאן על המהרי"ט (יד, פ) שנקט שאינו נפסל אלא בנגיעת ממונ. ואולי יש לישב עפ"י דברי הט"ז (יו"ד רכא, מג) שאין אומרים 'מצוות לאו להנות ניתנו' בתלמוד תורה. (ונחלקו בדבר ה'קצות' וה'נתיבות' (עב. וע"ש במשובב נתיבות). וראה בענין זה במובא ביוס"ד – נדרים לה – גליון נד). נמצא שימוש בספר נידון כשאר שימושים הנאות).

ונראה שמדובר כאן שאין ספר תורה אחר הראוי לקרות בו כמותו. (וכן משמע מלשון הברייתא), אבל אם יש לבני העיר ספר נוסף כמותו, שוב אין העדים נוגעים בדבר, שיכולים לשמוע מהאחר. (שו"ת הרא"ש ג, יג. וכן הובא בשו"ת מהרי"ק – סוף שרש ע. וכ"פ הרמ"א לו, יט. וכתב הש"ך (שם סקנ"ג. עפ"י הרא"ש שם), שכאשר יש ספר אחר, אפילו סילוק אין צריך, מפני שיכולים לקרוא ולשמוע בספר האחר.

הש"ך הוסיף 'מצוות לאו להנות נתנו'. ובשו"ת הרא"ש ליתא לטעם זה. וכנזכר לעיל, דבר זה שנוי במחלוקת. אכן

צריך באור מה טעם אין צריך סילוק, והלא יש להם קנין ממוני בו, והרי הם בעלי-דבר. ואפשר שאין נידונים כשותפים פרטיים בספר, אלא יש בו בעלות כללית לבני העיר.

ב. בפרוש רבנו גרשום: שאני ס"ת דלשמיעה קאי – דלא מצו לסתומי אודניהו'. ויש לפרש מאחר שהם בבית הכנסת ואסור באזרה חמורה להניח ס"ת ולצאת, משום, אם כן בעל כרחם שומעים, אבל משמע שבלאו הכי, אין כאן נגיעה מחמת עצם חובת הקריאה, ואפשר שסבר לפי שהיא חובה על הציבור ולא חובת היחיד.

ויש מקום לפרש במה שאמרו בסמוך 'הכי נמי בספר תורה', שאין הכוונה לאוקימתא פרטית כל כך, אלא רק לומר שלא נתכוון זה לחלק המנה לבני העיר אלא לעשות בהן צרכי הציבור ככלל, כגון לקנות ס"ת או גם שאר דברים שהעיר צריכה להם ונהנית מהם באורח כללי, כך שאין לך פרט מנותק מן ההנאה הזאת, בעצם היותו חלק מן הציבור.

ויתכן לפרש 'דלשמיעה קאי' – שנועד להשמיע קול התורה בעיר וחכמות בחוץ תרונה, ונמצאת העיר כולה נהנית שקול התורה מהלך בה גם אם לא שמע פלוני זה באזניו, כל שלא הלך לעיר אחרת. – רע"כ שליט"א.

ג. ע"ע באור שמח' (הל' ספר תורה) אודות קיום מצות כתיבת ספר תורה בספר של שותפין – בהקשר לסוגיתנו. וכ"ה בשו"ת דובב משרים ח"א סוס"י עא, ובשו"ת שבט הלוי ח"ה קנט, ד).

'בדייני עניי אותה העיר' – רצה לומר: דיינים שהם עניים. וכן סגנון הלשון בכמה מקומות בש"ס. וקצת קשה, כלום מותר להעמיד דין הצריך לבריות, והרי אמרו (כתובות קה) 'ואיש תרומות יהרסנה' – זה דין הדומה לכהן המחזור על הגרנות. (ואולי משום כך מאנו התוס' בגרסה זו). ויתכן לצייר דין בשכונת עוני – כדמשמע בכמה מקומות שמעמידין הדיין מתוך העיר דווקא ולפי ערכה – ולפי ערך שכונה ועיר אחרת הוא נחשב עני, וכאשר שכונת העוני מתרווחת, גם דייניה נהנים ועולים במעלה וכנ"ל. ולפי זה נפרש 'דייני עניי' – דיינים של העניים, שאמנם גם הם עצמם נחשבים עניים במובן מסויים כנ"ל). (מהגרע"כ שליט"א).

(ע"ב) 'אמר רב ששת: רישא בראובן שגזל שדה משמעון ומכרה ללוי... כגון דאית ליה סהדי למר ואית ליה סהדי למר...' – ה'חזון איש' (ח"מ לקוטים, כא) האריך להוכיח

שהסוגיא מתפרשת באופן זה: מדובר שאין שמעון תובע כלום, ועדיין עדי שמעון אינם מצויים כאן להעיד. וזה שאמרו 'אין מעיד לו' – הוא דין שנאמר על שמעון עצמו, שאם יודע בנפשו שיתבע בעתיד מלוי כדי להוציאו ממנו – אסור לו להעיד עתה, ואף על פי שיודע בודאי שיהודה משקר, בכל זאת אינו רשאי להעיד, לפי שבית דין מחויב לידון לפי המבורר לפנייהם, ואין רשאי שמעון לענות משפטם, ולגרום שידונו על פי עד פסול.

והנה, לפי"ז המדובר הוא במקרה כזה: שמעון ויהודה נחלקים על אותה שדה שנכנס בה ראובן בגזילה, של מי היא. ויהודה מביא עדים שהיא של אבותיו או שהחזיק בה קודם ראובן. ולשמעון יש עדים להכחיש את יהודה, שהיתה השדה תחת ידו שלו ולא תחת יד יהודה, ועתה אין עדיו בעיר. ורוצה שמעון להעיד בעצמו עם אדם נוסף, להכחיש את עדי יהודה, (שעדים פסולים הם או מוכחשים וכו'), ועתה הוא מעלים את טענתו שהשדה שלו.

ואמרו שלא יעשה כן, לפי שהוא עד פסול. ואף על פי שנאמר 'מה נפשך'; אם יבוא לבסוף העדים – יוכל לתבוע גם אם תהא השדה ביד יהודה, ואם לא יבוא עדיו – לא יוכל להוציא את השדה מלוי, מכל מקום יש לו נפקותא בדבר, שאם יביא את עדיו בזמן שהשדה ביד לוי, (ויהודה גם כן יביא עדים לטובתו), יוציאו השדה מלוי ויפסקו בינו לבין יהודה 'כל דאלימ גבר', אך אם עתה תהא השדה ביד יהודה, העמד שנים מול שנים, ותישאר השדה ביד יהודה.

(העולה מדבריו, שאדם הנוגע בעדות, ובית דין אינם יודעים זאת, והוא יודע בעצמו בודאות שעדותו נכונה, אעפ"כ אסור לו להעיד, כי מכל מקום גורם הוא לפסק ב"ד עפ"י עד פסול. וגם אם על ידי כן ימצא נפסד.

ואפילו לפי השיטות הסוברות ש'נוגע' אינו כ'פסול הגוף' אלא מפני חשש משקר, (ע' להלן), והרי לפי דעתו אינו משקר, יש לומר, כשם שב"ד צריכים לחוש שנגיעתו מסמאתו, כמו כן עליו לחוש בדבר, שמא טועה בגלל נגיעתו. וע"ש שדחה פירושים נוספים שניתן לפרש בסוגיא. וצ"ב אם דבריו תואמים עם דברי התוס', שמפשטות דבריהם נראה לכאורה שמדובר שב"ד יודעים על עדי שמעון).

ראשי פרקים לעיון; ציונים

ואמאי, לסתלקו בי תרי נפשיהו ולידיינו' – הראשונים הקשו, הלא העדים צריכים להיות בכשרות משעת ראייה ועד שעת הגדה, ואם כן מה יועיל סילוקם עתה?

כמה תירוצים נאמרו בישוב קושיא זו:

א. אין אומרים 'תחילתו בפסול' אלא בפסול הגוף, אבל עדים שהיו מתחילה נוגעים בעדות ואח"כ נסתלקה נגיעתם – עדותם כשרה. כי סיבת הפסול אינה אלא משום 'חשש משקר', ומשבטל חשש זה – כשרים. (שיטמ"ק כאן, מהראב"ד. ויש לפרש שזו כוונת התוס' כאן ובשנועות לג. וע"ע תוס' נדה ג. ויש להבין דבריהם עפ"י התרוצים האחרים, דלהלן, ולא עפ"י תוס' כאן ובשנועות. וע' בקובץ שעורים (אות קעו) שהוכיח מהריטב"א בקדושין (מג) שדעתו שאף בפסול 'נוגע' אומרים 'תחילתו בפסול').

ב. הראב"ד כתב (בתירוץ השני. מובא בשטמ"ק), שאין אומרים 'תחילתו בפסול' אלא בעד פסול, אבל זה שאין לו שם עד כלל וכלל, ונעשה 'עד' אחר ראייתו, נחשב שתחילתו בכשרות, שהרי מאז שחל עליו שם עד – היה כשר. ואף כאן, לפני שסילק עצמו, היה בעל-דבר ואין עליו שם עד כלל עד שנסתלק. (כיסוד זה כתב הריטב"א בקדושין מג – הביאורו האחרונים).

הרשב"א הקשה על תירוץ כמה קושיות. וכן הקשה על תירוץ זה הש"ך (לד סכ"ח). ובחדושי הגרנ"ט (קפא; קצט) הסיע דברי הראב"ד לכוונה אחרת. ע"ש. ולפי פירושו, אכן קיים דין 'תחילתו בפסול' גם בעל-דבר, ולא כפי ההבנה הפשוטה בדברי הראב"ד. וע' בשו"ת הריב"ש סו"ס"י קסח).

ג. הרמב"ן תרץ, שאין אומרים 'תחילתו בפסול' אלא כאשר כלפי אותו אדם שמעיד עליו, היה פסול לו בתחילה, והוכשר, אבל אם מעיד עתה על אדם אחר, שכלפיו לא היה פסול מתחילה – עדותו כשרה. וגם כאן, הרי אף מתחילה היה כשר להעיד לאחרים, אלא שמלכתחילה נפסל משום חלקו שלו בשותפות, ועדותו על עצמו היא שפסלתו, ועתה שנסתלק ונתרחק, אינו מנוע מלהעיד על אחרים.

ד. במרדכי (תקלט) תרץ: כיון שמתחילתו היה בידו לסלק עצמו, לא נקרא 'תחילתו בפסול'. ובאור דבריו, כיון שזה שצריך שתחילתו תהא בכשרות, משום דכתיב 'או ראה או ידע' – שיהא ראוי להגדה בשעת ראייה, (כמו שפרש הרשב"ם – להלן קכח), וכיון שבידו להסתלק ולהעיד, נחשב כראוי להגדה. (קובץ שעורים)

וע"ע משא ומתן באריכות בשיטות הראשונים, ובדין 'נוגע בדבר', אם הוא משום חשש משקר גרידא או פסול הגוף, כקרב וכבעל דבר – בחדושי הגר"ש שקאפ – כד; קובץ שעורים כאן; קהלות יעקב – סנהדרין טו; שו"ת שבט הלוי ח"ד קפט. וע"ע ב'שערי ישר' ז, ד. (וע"ע להלן).

– אף על פי שכעת הספר גנוב, ואינו ברשותם, והרי אי אפשר לו לאדם להקדיש או להקנות לאחרים דבר שאינו ברשותו, ואם כן, כיצד מועילה הקנאת חלקם בספר לבני העיר – כבר עמדו בזה האחרונים – ע' רעק"א; קצות החשן לו, (בשם אחיו). וכבר קדם להעיר על כך בעליות דרבנו יונה' כאן. וע"ע בענין זה בספר 'משמרות כהונה'; שו"ת דובב מירשים ח, ב לו; חזון איש ב"ק יח, ו; הקדמת 'עונג יום טוב' אות כ; גליונות

קהלות יעקב; בית ישי – צג; דבר אליעזר (לגרא"י ולדינברג. טו, נב). וע"ע פרי יצחק ח"ב סה, כד.
(עיקרי הדברים, לחלק – בדרכים שונות – בין דין סילוק (או הודאה) ובין הקנאה; אופן נוסף, שמועיל מפני הכלל של
'באין כחת'. ועוד שאר אופנים).

'ונעשין שומרי שכר וכו' שמור לי היום ואני אשמור לך למחר' – 'מוכח הכא דשכר קודם
תחלת המעשה או לאחר סופו מיקרי שכר. וע' רש"י ע"ז ס"ג. ד"ה קני דכתב דשכר קודם המעשה
אינו שכר, ושם בסוגיא נ' דה"ה שכר לאחר המעשה. ונ' דצ"ל לאתפוסי שם על החפצא, ומ"מ שכר
הוי. וע' עוד בב"מ ע"ה: בדין רבית מוקדמת ומאוחרת'. (מהגר"א נבנצל שליט"א)

דף מד

באורים וציונים; ראשי פרקים לעיון

'דדוקא מוכר, דהוה ליה יאוש ושינוי רשות... ולוקמה ביורש, הניחא למ"ד רשות יורש
לאו כרשות לוקח דמי...' – כתב הש"ך (שנג סק"ה), שיש להוכיח מכאן, שהלוקח מן הגזלן וקנאו
ביאוש ושינוי רשות, אינו משלם לבעלים כלל, אפילו אם החפץ שוה יותר מהמחיר ששילם עבורו.
שאם לא נאמר כן, אין לך נוגע גדול מזה, שרוצה שיישאר החפץ אצל הקונה, כדי שישלם לו את
הפרש המחיר (היינו, את דמי החפץ בניכוי מה ששילם לגזלן). כי דוחק הוא להעמיד שמדובר
שידוע שקנה באותו מחיר שהוא שוה עתה. אלא ודאי פטור הוא מכל וכל.

ואמנם, אין כן דעת כמה פוסקים, (הסמ"ע, הד"מ והב"ח – בשיטת הרמב"ם). ואכן הב"ח (שסא) הרגיש בדבר,
וכתב לשיטתו שמדובר כאן שקנה הפרה והטלית בדמי שוויה, ואמנם אם לקח בפחות משווים, או
שנתן לו במתנה, שאז חייב לשלם את כל דמיו – אינו מעיד. וכן כתב ה'תומים' (לו סקי"ט), שאין זה
מן הדוחק להעמיד כן, שסתמא דמלתא כן הוא, שהגזלן לא מוכר בפחות משוויו. (וע' במה שהעיר על
דבריו בקהלות יעקב – כח).

יש להעיר, שאף לשיטת הש"ך, צריך להעמיד שמדובר כאן בגנב שאינו מפורסם, ובאופן שלא ידע
הקונה שהחפץ הוא גנוב, שאם לא כן, חייב בדמים (להרמב"ם) – ע' חזון איש ב"ק טז, י.
וב'שער המלך' (גניבה ה, ג) הקשה על דברי הש"ך, מה מקשה הגמרא 'ולוקמא ביורש', הלא גם אם
רשות יורש כרשות לוקח, לא מועיל הקנין אלא לענין החזרת הגניבה עצמה, אבל דמים צריך
לשלם? (וכן כיוון לקושיא זו בקהלות יעקב – כח, ע"ש שהאריך בענין). ופרש שקושית הגמרא היא רק למאן
דאמר 'יאוש כדי קני'. ע"ש באור הדברים. וע"ע על שאלה זו ב'תומים' לו ובחדושי הגרשש"ק כה, ב.

'נהי דמייאש מגופיה, מדמיה מי מייאש?' – נחלקו גדולי האחרונים אם קיים דין 'יאוש' בחוב,
או אין דין 'יאוש' אלא בגזלה ואבדה (ע' שו"ת מהרי"ק – ג; שו"ת חכם צבי – קסג; קצות החשן סה סק"י; קסג,
ועוד).

ולפי השיטה שאין יאוש מועיל בחוב, אפשר לפרש כוונת הגמרא 'מדמיה לא מייאש' – שאין
מועיל היאוש כלפי הדמים, שחוב הגזלן לא פקע. ואמנם אילו היה מוחל לו – היה מועיל, אך
הלא אין כאן מחילה, (וכמוש"כ הרשב"ם). אכן, לשיטת המהרי"ק שמועיל יאוש בחוב, צריך לומר
שהכוונה שמצד המציאות אין אדם מתיאש מחוב הדמים של הגזלן, שסבור שלבסוף יוחזר לו.
(עפ"י שעורי ר' שמואל רוזובסקי – ב"מ כ: והאריך שם בכללות הענין. וע"ע בקובץ שעורים כאן ובקובץ שמועות –
ב"מ אות טו – צדדים שונים. וע' בית ישי – ה; בית האוצר (לגר"י ענגיל) ח"ב עמ' 94).

(ומפירושו רשב"ם משמע שהכל תלוי במנהג השותפין באופן חלוקת השימוש ביניהם, אם נוהגים שאחד מחזיק תקופת זמן ארוכה, אזי אין לו חזקה, ואם לאו – יש חזקה). ורבינא חילק בין נכס גדול, שיש בו כדי חלוקה, ששם מועילה חזקת השותף בנכס כולו, כי אין דרך השותפין שיושב אחד מהם לבדו זמן ארוך בקרקע. לעומת נכס קטן שאין בו כדי חלוקה, שאין מועילה החזקה. (וכתבו הראשונים דהכי קיימא לן).
 ב. אמרו שדינו כיווד ברשות, וכאריס. ונוטל חלקו בשבח שהשביח, אפילו בפירות העומדים ליבצר (רשב"ם). ואפילו בשדה שאינה עשויה ליטע, ששאר יורד שלא ברשות ידו על התחתונה, בשותף אין הדין כן וזוכה בשבח. (ואולם, אם הוצאתו יתרה על השבח, או אם אין שבח כלל – אינו נוטל את יציאותיו. – נמו"י, מובא ברמ"א קע"ג. ורבנו תם פרש שאינו נוטל אלא בשבח שבא ע"י יגיעתו ולא בשבח הבא מאליו).

דף מג

פב. א. המוכר (או נתן) קרקע לחברו – באלו אופנים יכול להצטרף עם אחר להעיד על אותה קרקע שהיא שייכת לקונה, ובאלו אופנים אינו יכול להעיד לו עליה?
 ב. מתי יכול שותף להיות עד על הנכס המשותף?

א. יכול הוא להעיד לו רק אם קיבל עליו אחריות שאם יגבוה בעלי חובותיו, יצטרך לשלם לקונה, אבל לא קיבל אחריות אנשים אחרים שאינם בעלי חובות שלו, אם יטרפו מהקונה בטענת 'גזולה' וכדו' – רק באופן זה אין לו נגיעה בדבר, להעמיד הקרקע ביד הקונה. אבל אם לא קיבל אחריות כלל, או אם קיבל אחריות דאיתי מעלמא – נוגע הוא ופסול להעיד לו. (ואם יש לו נכסים יותר מחובותיו, או שידוע שאין לו חובות – אינו נוגע בדבר – ע' להלן מהו. ובראשונים. ודוקא אם לא עשאה לאותה קרקע שמכר, אפותיקי, אבל עשאה אפותיקי (מפורש. ע' ראשונים וקוב"ש) – נוגע הוא. עפ"י תוס').

ב. השותף יכול להעיד רק כאשר נסתלק מחלקו ונתנו לשותף האחר. (ואפילו בלשון 'דין ודברים אין לי על שדה זו' מועיל, אם קנו מידו. (רשב"ם ועוד) וי"א שלא מועיל רק אם קנו במפורש את גופה של קרקע. ע' ראשונים). וגם אז, אינו יכול להעיד לטובת השותף אלא במילוי התנאים דלעיל – שקיבל אחריות דנפשיה ולא קיבל אחריות דעלמא.

(יש אופן שאין מועיל סילוק השותף, אם עדין יש לו צורך בנכס אצל השותף, כגון בס"ת של בני העיר, שגם אם יסלקו שנים מבני העיר את חלקם מן הספר, הלא עדיין יש להם הנאה הימנו).

פג. ראובן גזל קרקע משמעון ומכרה ללוי, ועתה בא יהודה לערער עליה ולומר 'שלי היא' – האם יכול שמעון הנגזל להעיד (עם עד נוסף) שאינה של יהודה?

לא. שנוגע בדבר, שמא נוח לו יותר להעמידה אצל לוי, כדי שאח"כ יוכל להוציאה ממנו בקלות. (שאפשר שנוח לו לדון עם לוי מלדון עם יהודה. וכן (ל'איבעית אימא'), אם יש עדים ליהודה, עדיף לשמעון לסלק מראש את זכות יהודה בקרקע, כדי שהקרקע תחזור אליו כאשר יוכיח בעדים שראובן גזלה ממנו. ואם ירד יהודה לקרקע, שוב לא יוכל להוציאו הימנה, שהרי יש כאן 'תרי ותרי').

(אם כבר התיאש שמעון מהקרקע, שיטת התוס' כאן, שיש יאוש בקרקע, ויש אופנים שכשר להעיד, וכדלהלן לענין מטלטלין. ואמנם לדעת הרשב"ם ועוד ראשונים (לתלמוד דידן) אין יאוש בקרקע – ע' שו"ע חו"מ שע"א, ובש"ך).

ואם שמעון מעיד שהיא שייכת ללוי, כיון שכבר פקעה זכותו מן הקרקע, שהודה שאינה שלו, עדותו כשרה – כן מתבאר מתוך הגמרא. וכן פסק הטור (לז, יז).